

درین و راه نه غربت

شعرهای سید عبدالجواد موسوی

روستخیز

برای موعود همه ام
پلک می‌زنی سیده می‌شود
اسماں دوباره دیده می‌شود
قامت بلند و پر غرور کوه
در بیربز خمیده می‌شود
میوه‌های کال باغ برزخی
با شمارهات رسیده می‌شود
در رگ وی فسرده زمین
خون عاشقی تویده می‌شود
از گلوبی زخمی ستم کشان
بانگ سرخوشی شنیده می‌شود
قلر عالمان به عرش می‌رسد
گوش جاهلان کشیده می‌شود
وضع واعظان قوم دیدنی است
پرده ریا دریده می‌شود
تیر دشمنان به سنجک می‌خورد
مشکلاتشان عذریده می‌شود
هر چه مهره از سیاه و از سفید
بادرایت تو چینه می‌شود
آنچه زائد است نیست می‌شود
آنچه لازم است دیده می‌شود
حاصل کلام آنچه هست و نیست
بار دیگر افریده می‌شود.

آزادی و امید دست می‌یابند. شکست در زبان، تعبیر آشناهی نیست اما وقتی شاعر بتواند به مردمان مژده شادی آینده و امید فردا بدهد، زبان درد و دریغ می‌گشاید و این شکست اوست، من خوب درمی‌یابم که چرا آن شاعر گفت:

وقتی صدای حادثه خوابید / روی گور من بنویسند / جنگجویی
که نجگید / اما شکست خورد

شاعر چه این نسبت پوشیده و بیچیده، نسبت ظاهرتر و فهمیدنی تری با زبان دارد. شاعر ما در فصلی از این دفتر به زبان شفاهی غالب در زندگی مردمان با ما سخن گفته است. در میان متقدمان چنین رسمی نبود و مثلاً در سراسر دیوان حافظ جز یک قطعه که به لهجه شیرازی سروده شده است، زبان، یکسره زبان مکتوب است. در زمان ما بعضی شاعران اشعاری به لهجه شهر خود سروده‌اند اما آنهمه شاید تفتن باشد آیا شاعر ما نیز قصد تفتن داشته است؟ گمان نمی‌کنم. حدس من این است که شاعر از زبان رسمی اداری و گفتارهای الکن موجود در زبان ما و مخصوصاً از مشاهده و ملاحظه بی‌نتیجه بودن یا کم‌اثر بودن آموخت زبان به تنگ آمده و به زبان شفاهی مردم که کمتر دست‌خوش تصنعت و تکلف و اشتفتگی و غلط‌گویی و غلط‌نویسی شده، روکرد است. مردم در حرف زدن‌شان الفاظ بی‌معنی و جمله‌های مبهم و ساختگی به زبان نمی‌آورند یا کمتر به زبان می‌آورند. زبان مکتوب کنونی یعنی زبان نثر ما غیر شعر نیست بلکه ضد شعر است و پروا نمی‌کنم که بگوییم بهترین صورت این زبان را در روزنامه می‌یابیم. روزنامه‌نویسان همیشه متهشم بوده‌اند که زبان را به سوی شلختگی می‌برند اما اکنون روزنامه در قیاس با نوشت‌های رسمی اداری و حقوقی و علمی کمتر لفاظی و تکلف و غلط دستور و انشائی و ایهام دارد پس اگر شاعر به زبان محاوره پناه برد و درد خود را به زبان مردم بازگفته است، یک وجہش پشت کردن ما به زبان و بی‌روح شدن گفتارهای رسمی است. برای زبان فارسی فکری باید کرد اما زبان کمتر با تدبیر به صلاح می‌آید. زبان را شاعران به جایگاه خود و به حریم حقیقت برمی‌گردانند. من هنوز در شرایطی که هستیم، از فلسفه امید نبردام و بی‌فلسفه بودن را مصیبت می‌دانم هرچند که دیگر فلسفه را در سازندگی جهان کنونی چندان دخیل و مؤثر نمی‌دانم اما می‌دانم که زندگی بدون شعر هرچه و هرجا باشد، ملال و دل‌مردگی است. کسی که به انتظار شعر نشسته است، چگونه از انتشار این دفتر شعر استقبال نکند؟

سخن تماشای شاعرانه است که بیشتر مردمان دارند، به این سبب سخن شاعرانه را درمی‌بینند و دلیل ایشان است لیک شعر نمی‌گویند و در انواع و ابواب و اجزاء آن ممارست و تمرینی نداشته‌اند و این اگر هنر نباشد عیب نیست چنانکه شعر سروdon هم به روزگار مانگ نیست، لیکن بوده است

ایامی که مردمان شعر را در خانه و عشیره خود و در ابتدای خانمان خود دوست نداشته‌اند و در مراتب فروتن تر انبیاء از شعر منع بوده‌اند و در این معنی حکمت هاست.

سید عبدالجواد موسوی خراسانی مازندرانی سراینده انواع سرودها از غزل و قصیده و مثنوی و رباعی و اشعار نیمائی و جز آن، از سلسله سادات البرز به روایت تاریخ این اسفندیار و تاریخ رویان و مازندران و آنچه در ضمن آثار بزرگان آمده است یا در سیره سادات توشه شده است چون علیوان به فرد و جمع، از قصه و تاریخ و افسانه و برسری، آنهم تربت پاک و مزار شریف در دره‌ها و قله‌های بلند در یک جمله عزیزان خدای متعال بوده‌اند که از بدستگالی شیطان و شیاطین انس بدان برج و باروی خدائی پناهده می‌شند تا اولاً حافظاً میراث و تراث آباء و اجدادی خود باشند و هم جان و مال و ناموس شجره طبیه از ظلم و جور شجره خبیثه مصون دارند.

سیدجواد کودکی و نوجوانی را در معیت خانان و پدر داشت طلب و مدرسه نشین خود در تربت پاک رضا علیه السلام به تقریب ایشان رسانید که انقلاب آمد و او به همراه برادران کهتر به عاصمه حکومت اسلامی به تهران آمدند و به قریحه سرشاری که ملک عظامی و عصامی ایشان بود مرتبی ارجمند یافتند. عبدالجواد و عبدالرضای کهترین، ادب و سخن را سرمایه ساختند و سید کریم به نقش و تصویر و آنچه بدان ماند روی نهاد و باشد که آنچه امروز از این سه تن در وجود آمده است نمونه‌ای از راهروی و کشش و کوشش قریحه‌های خداداد باشد و نه آنچه خداداد تلقی شود یعنی (باش تا صبح دولتش بددم) و به گفته مرحوم عشقی:

شاید همین قریحه زیبا بیاورد
الواح به زگفته سعدی و انوری

سید عبدالجواد مهتر برادران موسوی ادبی عاقل و فاضلی ارجمند است که در آب‌سالی‌ها و خشک‌سالی‌های کاه‌گیر و مفرط این سالها به خوبی برآمده است و از جد و هزل به میزان حکمت بهره می‌جوید و جوان مردی و نیکمردی را که دستور اهل هنر است پیشرو کار و بار و طلیعه لشکر بهار خود ساخته است. این مجموعه پس از سالی چند ترک گفت و سروdon فراهم آمده است لیکن به اعتبار آنچه گفته شد نویر است و این حقیر محمدعلی معلم‌دامغانی خود داوطلب توشن این مقدمه بوده‌ام به شرط اینکه با یاری عبدالجواد نخستین دوره ادبیات منظوم انقلاب و ... را آماده کنیم و نیز بماند.

توفيق یار اهل معرفت باد

تیست انگاری دینی
در این ویرانه غربت سلام آشنا نیست
سعادت را فرار یافته اوج همایی نیست
بیانی ابی کران، دریا و سیع و آسمان بی حد
برای آن که دلشک است اما هیچ جانی نیست
به نیمه راه در طوفانی از تردید جا ماندیم
دلیل راهمان گم شد و حتی رد پایی نیست
پس از یک عمر نالین ز جور چرخ داشتیم
که درد زندگانی را به جز مردن دولی نیست
غزو و خستگان در کوه‌های درد می‌ییجاد
خدای هست؟ پاسخ سرد می‌اید ...

گدای حضرت حان شو، رها از جامه و نان شو
که سلطانی دل را حاجت برگ و نوایی نیست
فدا آن که باما گفت: کل من علیها فان
پیاله در کش و بکثر که عالم را بقایی نیست

آتش و برف

برای جلال آل احمد
همه تن: رگ، همه رگ: خون، همه خون: جوش جنون
دم به دم دست و گریبان شده با چرخ حرون
خر بر افروخته: آمیزه‌ای از آتش و برف
پاره خورشیدی از ابر سرآورده برون
مهر و خشنده عیسی بود با اهل کرم
قهر سوزنده مؤسی بود با زمرة دون
پیش از او - جلوه او - مردی مصلاق نداشت
پس از او نیز ندیدیم کسی تا به کنون

بازتابی بود از زشتی از زیبایی
محضی بی‌رنگی بود آن شبح آینه گون
مهر باطل زد بر نقش همه مدیعیان
نشود باطل نقشی نه به سحر و نه فسون
کوه بود اما چون برگی از شاخه فناد
مرد را از پایی می‌اندازد دردون
نه چون او مردی آمد به چون او مردی رفت
بعد این نیز نمی‌اید از پرده برون

می دهد که سراینده با زبان قاعدة جامعه آشناست و از قدرت تصرف در ازدحام نفوس برخوردار:
همیشه خوندنی بوده
منتهی یه چیز دیگه اس

پهلوونی که مثالش
مادر فلک هنوزم

آبروی عاشقا بود
مثل خورشید بی ریا بود

به نگاه عاشقونه اش
روزین که پا شومی داشت

تو نگاش هزار تا خورشید
غصه هاش مال خودش بود

ولی آخر ای قصه
تو یه جنگ نابرابر

یه روزی تو ظل گرما
انجای قصه که دشمن

می گه: آی! ما تشننه منه
هیشکی نیس تو این بیاون به ما آبی برسونه

روایتی که سراینده از حضرت بابالحوائج در مقام سقای کربلا و پهلوان قصه های آئینه می کند، روایتی تازه است و از چشم اندازی نو برخوردار. همین چشم انداز بدیع نشان می دهد که سوفیا فرزند خود را تنها خواهد گذاشت و فرزند نیز جز در پرتو عشق به اهل بیت علیهم الصلوة والسلام زیان خواهد گشود. زبانی که فراز و فرد بسیار دارد و این لازمه شعر سوفیایی است و همچون جان دلیر دیوانگان عشق به هر سویی حمله می برد و یه هر چیزی چنگ می اندازد. من اگر زنده بمانم و گرنه در انتظار دفترهای دیگر این سراینده خواهم نشست، زیرا تقدیر من انتظار ناموران و سرآمدان ساحت انتظار است. عبدالجواد موسوی «زمان گو» نیست ولی می داند که دیر یا زود هنگامه آزمون بزرگ فرا می رسد، بنایران خاموش خواهد ماند سوفیا می فرماید: «از آن ماست» پس فرصت ها در کمین دارد و آن به که من به تماسای این کماندار بسته کنم و به داوری در باب تیرهای که پرتاب کرده است نپردازم، زیرا ردپای سوفیا را می شناسم و می دانم که فردای دیگر و فرداهای دیگری نیز در کارست. اگر در این دفتر گاه به ساده ترین صورت و گاه به بعنجه ترین شکل، دردهای فردی و جمعی در کسوت زبان شکسته یا پیوسته نمودار می شوند، گمان نباید برد که همین است و دیگر هیچ... سید عبدالجواد موسوی روز به روز شاعرتر می شود، زیرا در عهد با سوفیا است. و من امیدوارم که عهد او هر روز تازه تر و محکم تر شود که هر چه هست و هر چه خواهد بود، در ساحت این عهد آشکار خواهد شد. چنین باد.

تقدیر خاموسی

تقدیر به مهدی اخوان ثالث

به کاروی بدل شد خواب فرودین
زمین پژمرده سقف آسمان چرکین
زال جویاران شهد زهر آگین
«درختان اسکلت های بلور آجین»

در این تقدیر خاموسی در این بیاد
نه برگ از برگ می جنبند نه باد از باد

سواری نیست مردی نیست جنگی نیست
حای عاشقان را ب ورنگی نیست
به دریاهای حون عزم نهنگی نیست
خیال ماه را شوق بلنگی نیست

خیال و عزم و عشق و جنگ رفت از ياد
نه برگ از برگ می جنبند نه باد از باد

نشان عمر راتها نفس مانده
بر پروار در کنج قفسه مانده
از آن باغ بر از گل خار و خس مانده
و زان عشق اهوازی هوس مانده

نه شوری مانده در شیرین نه در فرهاد
نه برگ از برگ می جنبند نه باد از باد

چه تاریکند فرداهای بی رویا
نشان ماه و عکس مهر نا پیدا
در آن طوفان طاقت سوری بی رو
چه خواهد کرد بای جامگان سرما

به فرداهای غمگین خاطر ناشاد
نه برگ از برگ می جنبند نه باد از باد

دل از کف رفت اما آرزو باقی است
به سینه داغ محرومی و مشتاقی است
سرود وصل از مانیست، الحاقی است
به ساغر خون دل باید که غم ساقی است

سر خمخانه و ساقی سلامت باد
نه برگ از برگ می جنبند نه باد از باد

تشیبی‌هی غریب نیست اگر شاعر ما را همانند پلنگی بدانیم که در زیر آسمان
پر غبار تهران هم به دنیال ماه می‌گردد.
درست مثل پلنگی که آسمان غربیش
برای مکرو فریبشن طلوع ماه ندارد
سده

به هر حال، تشخیص ما هرچه باشد و سرمنشاین کهنه‌گرایی راه را چیزی
بدانیم، در این تردیدی نمی‌توان کرد که سخن شاعر ما گاهی با کلی گویی توأم
است. یعنی شاعر بیش از آن که به مصدقها نظر اندازد، به مفاهیم عنایت دارد
او باریا می‌ستیزد، رفاهزدگی را می‌نکوهد، زندگی منفعانه و محافظه کارانه را
رمدی کند، ولی چون اینزار بیانش اینزارهای کهنه‌اند، میزان نفوذ و تأثیر آن برای
جامعه و انسانهای کنونی کاهش پیدا می‌کند. به واقع ریاکاران و رفاهزدگان
این شعرها از جنس همان اقلام در عصر حافظاند و امروزیان شاید آن را به
خود نگیرند و بگویند «شکر خنا که ماین جوری نیستیم». ولی اگر شاعر مثلاً
آن نوعی از ریا را که در معاشرتهای امروزین مابسیار است بهوضوح و روشنی
نشان داده بود طبعاً جنبه کاربردی شعر بیشتر شده بود.
و چون شاعر غالباً از کلیات سخن می‌گوید نه از جزئیات، زمینه بسیاری
برای تصویرگری ندارد. شعرها بیش از این که به عنیت متنکی باشند، به
ذهنیت متنکی اند. به بیان دیگر، شاعر بیشتر حرف می‌زند و کمتر نشان
می‌دهد، یا بیشتر لحن خطابی دارد و کمتر تصویری.

آن که براابر خطر سینه سپر نمی‌کند

منجی جان نمی‌شود، دفع خطر نمی‌کند

گوشة تنگ عافیت خاصمن امن عیش نیست؛

فتنه امان نمی‌دهد، فتنه خبر نمی‌کند...

مت عرشیان مکش، چشم بر آسمان مذو

هیچ کسی به غیر تو، در تو نظر نمی‌کند

البته این لحن خطابی در همه شعرها به این روشی نیست و شاعر ما
با هنرمندی بهترین در شعرهای نیمایی عینی تر سخن می‌گوید و با اشیا و
آدمهای پیرامون بهتر رابطه برقرار می‌کند مثلاً این پاره از شعر «از درون
چاه» کاملاً رنگ و بوی خاص دارد و سخت ملموس و عینی است.

واقعاً چه چندش اور است جیغ

مثل ناخن معلمی که ناگهان

کشیده می‌شود

روی تخته سیاه

آه

من هر بار که این پاره از شعر را می‌خوانم، گویی این صدای رعشه‌اور و
عنابده‌هند را می‌شنوم.

ولی از این لحظات در شعر موسوی بسیار نیست. من فکر می‌کنم تنها
انسانی که از انسانهای امروز، چه به صورت عام و چه به صورت خاص در
شعر او حضور دارد، همین معلمی است که ناخن بر تخته می‌کشد.

هیچ انکار نمی‌توان کرد که مجرد بودن شعرها از زمان و مکان امروز و
انتخاب حال و هوای کلی، در ماندگاری شعر مؤثر است. یعنی شاعر از
کلیات می‌گوید و این کلیات همیشه و برای همه وجود دارند. به واقع برای
همه آدمهای همه اعصار می‌توان گفت:

سهم ما

سادمانه زیستن نبود

اشک بود

یادگاری
رقی اما نگفته به آینین باری
باشد از من نشانی تو را یادگاری
مثل سروی خرامان به شادی گذشتی
مثل بیدی نشاندیم در سوگواری
من: گیاه دل افسرده بی بهاری
تو: شرا پا کلی، رنگ و بوی بهاری
از ازل سهم تو: سلطنت، شادکامی
تا لید سهم من: بندگی، بد باری
واز اگر تر کند قطره اشکی رخت را
آه اگر خاطر از را بگیرد غباری
مرگ سهل است و شیرین بنان اگر تو
بر مژام به زودی قدم می‌گذاری
گرچه بر شانه‌های دل من نشاندی
با تمام وجودت یکی زخم کاری
از دل و جان خود دوست‌تر دارمش چون
از تو دارم همین زخم را یادگاری

خشش نخست
دیری است شب نشیسه و فردا نمی‌شود
چشمی به سمت روزنه‌ای و نمی‌شود
ما بسته‌ایم بسته به زنجیر یکدگر
رفتن از این ستم کده تنها نمی‌شود
هر گز به مقصده که بخواهد نمی‌رسد
آن قطراهای که ساکن دریانمی‌شود
این نکته واضح است که تعییر سرنوشت
با کاشکی و شاید و آما نمی‌شود

شرط رها شلن خرد و عشق و همت است
این چیزها که ساده مهیا نمی‌شود
حق را به زور بیغ و تیر می‌توان گرفت
با رنده و تعارف و این‌ها نمی‌شود
جادل خیال کرده که تقطیع عاشقان
با مکرو حیله می‌شود: اما نمی‌شود
پیشی که راست شد به مدد حواهی از علی
نزد غرور کچ حققتان تا نمی‌شود
ساقی به حام عدل بده باده چون گذا
این بار خام و عده فردا نمی‌شود
گرچه تزاد و اصل همیشه ملاک نیست
هر بی پدر که تالی عیسا نمی‌شود
خشش نخست حضرت عمار: کج منه
دیوار کج که تا به ثریا نمی‌شود

رودخانه‌ها،
همیشه جاریان بی‌امان،
سد شدند
پیرها،

آخرین نشانه‌های برکت زمین،
زیر پای نورسیده‌ها

لگد شدند

روزنامه‌ها،
راویان کذب آشکار،
مستند شدند

این بحث با تفصیل تمام و براهین اقنان کننده در کتاب «بدعتها و بدایع نیما یوشیج» اخوان ثالث مطرح شده است و من خواهند گان را به آن جا ارجاع می‌دهم.

هفت

در پایان سخن نمی‌توانم به طنز ملیح شاعر که گاه به گاه روی می‌نماید اشاره‌ای نکنم، مثلاً در اینجا:

مه و ستاره و خورشید و کهکشان همه جمع اند
شکست ما که نیازی به این سپاه ندارد
حریف باده و ماسده و در فرش قاتده

در این میانه یقیناً کسی گناه ندارد

هم چنین باید به استفاده گاه ماهرانه او از تضمین و تلمیح اشاره کرد
به ویژه بهره‌گیری از ضربالمثل‌ها و بازسازی بعضی مضامین کهن به شکلی نوین.

شکر می‌کنیم شکر،
شکر آن که مدتی است
در میان چاله نیستیم
شکر می‌کنیم شکر،
از درون چاه

هشت

اگر یک درجه‌بندی بر اساس قالب شعر یکنیم، من ترانه‌ها و نیمایی‌های شاعر را در مرتبه اول می‌گذارم. البته به وجود اطناب و گاه صریح‌گویی در بعضی شعرهای نیمایی هم معتبرم. پس از آن، غزلها خواهد بود و دست آخر، ترکیب‌بندها و ترجیعات و قالبهایی از این دست که متأسفانه شاعر در آنها نوآوری محتوایی یا مضمونی خاصی هم نکرده است و به ویژه ترکیب‌بندها چنان به نظر می‌رسانند که گویا شاعری از دویست، سیصد سال پیش زنده شده و برای ما شعر می‌سراید.

مقیم تن بر درگاه لامکان نرسد

خيال ذرّه به ادراک بی کران نرسد

به گرد پای سگان غلام بارگاه اش

نه دست بنده، که دست خدایگان نرسد

به حکم نص صریح «فَمَنْ يَمْتَيِّزُنَى»

کسی به دیدارش در همین جهان نرسد

ولی من جای مشنوی بلند، این قالب بسیار مناسب برای این حال و هوا را

در آثار موسوی خالی یافتم. فکر می‌کنم که برای کسی با این روحیه و این

زبان، تجربه این قالب، ناموفق خواهد بود.

فراسوی نیک و بد
اعمال عاشقانه را فراسوی نیک و بد انجام می‌دهند
فریدیش نیجه
هر کی دل داره آرزو داره
این چه ربطی به آبرو داره؟
هر کی دل داره آرزو داره
هی جماعت! نگین چه رو داره
هر کی دل داره آرزو داره
عشق تقدیر مرده عادت نیس
عشق دریند وقت و ساعت نیس
عاشقی مرهمه جراحت نیس
اوئکه عاشق بناشہ راحت نیس
ذره هم شوق جستجو داره

آخ آگه بارون بزنه

بذا آسمون بچرخه هرجوری دلش می خواه

بذا از بال و پر پرندۀ‌ها خوشش نیاد

بذا تو پیاله قلندر اخون بریزه

بذا آبروی عاشقا رو آسون بریزه

بذا چارستون بی‌بنایها رو بلرزونه

بذا آسمون غرومیه اونا را بترسونه

بذا رو اسم تموم مردا رو خط بکشه

بذا رو پیشونی شون نقش خیانت بکشه

بذا بی‌دغدغه باشه تا چپش رو، رو کنه

بذا تا نفس داره دنیا رو زیر و رو کنه

نمی‌دونم چه جوری، ولی دلم یه جورابی

می‌گه می‌رسه یه روزی کار اون به رسوابی

وای چه دیدنی می‌شه لحظه رسوابی اون

عرق شرم و حیاش می‌ریزه روی سرمون

آخ آگه یه بار دیگه توی نادون بزنه

آخ می‌میرم واسه اون لحظه که بارون بزنه^۱

آگه عاشقا نباشن...

پسما چشماتو وا کن

این ورا خیلی شلوغه

هر که بت هرچی که می‌گه

نصف بیشترش دروغه

خودمنیم مابقی شم

یه جوارابی حرف مفتنه

یه نفر حتی تو مستنی

یه کلوم راس نگفته

نه که فکر کنی که دیگه

راسنی و درستی مرده

یه سر و دو گوش قصه

همه خوبیا رو خورده

توی این دوره زمۇنە

دل خربزاری نداره

هر کسی اهل دروغ نیس

هیش کی باش کاری نداره

میگن هر کی مث مانیس
بپتله بره فنا شاه
ولی تو به من نیگا کن
بايانا کاريٽ نباشه

خشم و نفرت، بغض و کینه
مفت چنگ هرچی گرگه
دل عاشقا رو دریاب
دل عاشقا بزرگه

تو دل بزرگ عاشق
می‌شه یه دنیا رو جا داد
همه پا پتیا رو
می‌شه اون گوشه پنا داد

عاشقا مث خود عشق
садه‌مان، اما عمیق‌مان
ظاهرابی کسن اما
با خدا خیلی رفیق‌مان

آگه عاشقا نباشن
نه خدا هست و نه بنده
آگه عاشقا نباشن
همه دنیا می‌گنده

تو که از تبار عشقی
ندا عاشقی بمیره
ندا اون که شب پرسته
خورشیدو ازت بگیره

کمترین حق تو شادی
کمترین سهم تو خندس
تو تیول هیچ کسی نیس
آسمون مآل پرندس

